

Султана-українка — покровителька козаків

Матір'ю одного з нащадків славнозвісної Роксолани стала українка з Поділля – Надія, яка в гаремі султана брагіма Божевільного отримала ім'я Хатідже Турхан. Вона жила в буремні роки середини XVII століття, насичені повстаннями у провінціях Османської імперії, бунтами яничарів у Константинополі (нині – Стамбулі). На жаль, ця султана маловідома в Україні. Кандидат мистецтвознавства, автор науково-популярних книжок «Роксолана: міфи та реалії» (2015, вид. 2-ге 2016), «Листи Роксолани: любов та дипломатія» (2017), «Жіночий султанат: влада і кохання» (2019) Олександра Шутко на основі історичних фактів, архівних матеріалів та досліджень турецьких, американських і західноєвропейських учених написала про Хатідже Турхан роман, що складається із трьох частин. Третій том присвячено останнім двадцяти рокам життя цієї султани, яка заступалася за українське козацтво. Гетьман Петро Дорошенко не лише отримав протекторат її сина, Мехмеда Четвертого, а й об'єднав з ним свої сили задля походу на Кам'янець (нині м. Кам'янець-Подільський) і Хотин у 1672–1673 роках. Його наступником став гетьман Юрій Хмельницький. Османи панували на Поділлі й після смерті Хатідже Турхан – до 1699 року. Останні роки її життя минули у протистоянні з невісткою, хасеки Гюльнуш, від якої захищала пасинків Сулеймана й Ахмеда, які були першими у черзі спадкоємців османського трону. Валіде Турхан також відома як велика благодійниця. Після зведення грандіозної Нової мечеті у Константинополі вона опікувалася долею паломників до Мекки і Медини та спорудила мечеть на честь брата Юсуфа в місцевості, де Босфор впадає у Чорне море. Валіде Турхан збудувала собі найбільшу гробницю у столиці Османської імперії, до якої – справжнє паломництво серед турків, котрі надзвичайно шанують пам'ять про неї.

Олександра Шутко

ХАТІДЖЕ ТУРХАН

СУЛТАНА-
УКРАЇНКА —
ПОКРОВИТЕЛЬКА
КОЗАКІВ

Книга

3

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7801-6

ОЛЕКСАНДРА ШУТКО

ХАТІДЖЕ ТУРХАН

Історичний роман

**СУЛТАНА-УКРАЇНКА —
ПОКРОВИТЕЛЬКА КОЗАКІВ**

Книга третя

Матір'ю одного з нащадків славнозвісної Роксолани стала українка з Поділля – Надія, яка в гаремі султана Ібрагіма Божевільного отримала ім'я Хатідже Турхан. Вона жила в буремні роки середини XVII століття, насичені повстаннями у провінціях Османської імперії, бунтами яничарів у Константинополі (нині – Стамбулі). На жаль, ця султана маловідома в Україні. Кандидат мистецтвознавства, автор науково-популярних книжок «Роксолана: міфи та реалії» (У · 10, вид. 2-ге У · 16), «Листи Роксолани: любов та дипломатія» (У · 17), «Жіночий султанат: влада і кохання» (У · 19) Олександра Шутко на основі історичних фактів, архівних матеріалів та досліджень турецьких, американських і західноєвропейських учених написала про Хатідже Турхан роман, що складається із трьох частин.

Третій том присвячено останнім двадцяти рокам життя цієї султани, яка заступалася за українське козацтво. Гетьман Петро Дорошенко не лише отримав протекторат її сина, Мехмеда Четвертого, а й об'єднав з ним свої сили задля походу на Кам'янець (нині м. Кам'янець-Подільський) і Хотин у 1673–1674 роках. Його наступником став гетьман Юрій Хмельницький.

Османи панували на Поділлі й після смерті Хатідже Турхан – до 1799 року. Останні роки її життя минули у протистоянні з невісткою, хасекою Гюльнуш, від якої захищала пасинків Сулеймана й Ахмеда, які були першими у черзі спадкоємців османського трону.

Валіде Турхан також відома як велика благодійниця.

Після зведення грандіозної Нової мечеті у Константинополі вона опікувалася долею паломників до Мекки і Медини та спорудила мечеть на честь брата Юсуфа в місцевості, де Босфор впадає у Чорне море.

Валіде Турхан збудувала собі найбільшу гробницю у столиці Османської імперії, до якої – справжнє паломництво серед турків, котрі надзвичайно шанують пам'ять про неї.

Ілюстрації до 3-го тому «Хатідже Турхан» узяті з архіву фотографій автора, які вона зробила у музеях Пера та палацу Топкапи в Стамбулі (із дозволу музеїв), а також із книжок:

Sancar A. Osmanlı kadını: efsane ve gerçek. — İzmir: Kaynak, У · 10.

Çötelioglu A. Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu ve Padişah Portreleri. — İstanbul: BKG, У · 12.

РОЗДІЛ І

НОВА МЕЧЕТЬ

1.

Задушливий і гамірний Константинополь умили осінні дощі. З вузьких покручених вуличок зникли пил та сморід. Водночас поменшало продавців солодощів, шербету й води, які влітку блукали містом, голосно нахваляючи свій товар. Адже не було вже натовпу спраглих та зголоднілих містян. Вони не влаштовували пікніків, не юрмилися навколо мечетей і хамамів, а ховались у теплих затишних оселях.

У полуденному місті запанувала незвична тиша.

Хатідже Турхан глибоко вдихнула. Терпкий запах мокрої трави і пожовклого листя, що вкривало алею палацового саду, заповнив її груди. Заплющивши від задоволення очі, вона пожадливо вбирала у себе вологе повітря. Раптом відчула, як затріпотіло серце.

«Це від хвилювання, – подумала. – Воно і не дивно. Сьогодні ж день відкриття моєї мечеті!»

На блідому обличчі жінки сяйнула мила усмішка. А з нею проступило і павутиння тонких зморщок під очима.

Умоцнюючись зручніше в обтягнутому червоним атласом, устеленому килимами та подушками паланкіні, тридцятивосьмирічна валіде згадала слова наставника її сина, поважного Вані-ефенді:

– Той, хто побудує мечеть заради Аллаха, отримає від Нього будинок у раю.

«Хай буде так! Амінь», – подумки промовила Турхан, а потім наказала:

– Рушаймо!

Ураз її яскраво вбраний паланкін піднявся і застиг над землею так, ніби то був чарівний килим-самоліт. Потім почав неспішно, поскрипуючи, рухатися вперед. Його на широких плечах несли чотири чорношкірі велетні-євнухи. Їхні кремезні постаті бачила крізь муслінові фіранки схвильована Турхан. Навколо паланкіна

вишикувалися гаремні слуги на чолі з новим кизляр-агою на ім'я Муслу. Вони охороняли валіде від сторонніх поглядів.

Коли ж ворота за камінною стіною прочинилися, до тихого осіннього саду увірвався гамір. Це сотні палацових охоронців та яничарів гомоніли в очікуванні на приїзд султани, яку мали супроводжувати. Побачивши її паланкін, вони вмить стихли і за командою хутко рушили з місця. Дужі євнухи, які несли валіде, помалу влились у колону війська. Згодом до цієї процесії приєдналися духівники у великих білих тюрбанах й урочистих каптанах. Вони неспішно простували, прославляючи Аллаха.

– Хай живе султан! Султанові сла-а-ава, сла-а-ава! – лунало десь попереду.

«Це вітають мого сина Мехмеда. Він уже поряд», – здогадалася Турхан.

– Хай Аллах убереже його від лиха, – звела руки у молитві.

Галас не вщухав. Він наближався. Від вигуків та криків з вулиці забриніли золочені ґратки віконець паланкіна.

Хатідже Турхан розхвилювалася. Вона боялася натовпу, бо фактично все життя перебувала у замкненому просторі палацу Топкапи. Іноді виїжджала у супроводі війська до Едірне. Але тоді ховалася від сторонніх поглядів у гарбі або ж в оточених охоронцями палацах, де зупинялася дорогою на нічліг. Їй ставало моторошно від думки, що зараз доведеться вийти на люди.

Коли паланкін зупинився і плавно опустився на землю, Турхан довгенько не наважувалася зробити бодай крок, аби вийти з нього. Раптом пролунало гучне: «Десту-у-ур, її величність валіде-султан!», і замість ревіння натовпу на площі зависло мовчання. Було чути лише крики чайок та хлюпотіння хвиль протоки Золотий Ріг. Усі чекали на появу матері султана Мехмеда Четвертого, яка звела на набережній Еміньюню досі небачену за розмірами і багатим оздобленням мечеть.

Турхан зрозуміла, що зволікати більше не можна, тому підвелася. Тієї миті чорне з пухкими вустами обличчя кизляр-аги вигулькнуло з-за фіранок паланкіна. Муслу-ага простягнув валіде рожеву долоню. Потім гречно схилив голову і шанобливо мовив:

– На вас чекають повелитель і народ, султано.

Поправивши тремтячими руками соболине хутро на плечах і затуливши яшмаком обличчя, Турхан сперлася на руку головного євнуха й тихенько вийшла з паланкіна.

Натовп, який стримували охоронці, зустрів її захопленими вигуками:
– Хай живе наша валіде! Многая літа!

Султана ж заховалася за спинами євнухів гарему і поспіхом увійшла до воріт у давній візантійській стіні. Опинившись у затишному дворикові, вона побачила сина – високого й стрункого Мехмеда Четвертого. На його плечах красувалося розкішне хутро, під ним – яскраво-червоний каптан, гаптований золотою ниткою. На голові височів білий тюрбан із пір'ям чаплі та трьома великими алмазами.

Усміхнений султан зустрів матір зі словами:

– Вітаю вас, моя валіде, на подвір'ї Нової мечеті.

Одразу ж приклався до її руки, яка злегка тремтіла від хвилювання.

Турхан швидко опанувала себе й поглядом підкликала Муслу-агу. Той комусь кивнув, і з-за його спини винесли великі скрині з дарунками.

– Прийми цей меч на знак пошани, – промовила валіде.

Мехмед Четвертий уже розглядав інкрустовану золотом зброю із смарагдовою рукояткою, яку йому вручив, плазуючи, Муслу-ага. По тому султана оперезали золотим поясом завширшки як чоловіча долоня.

– На палацовій стайні, повелителю, – най Аллах примножить вашу силу і подовжить вам життя – на вас чекають десять арабських скакунів. Відтак швидкі, як вітер, і витривалі, а ще прекрасні, наче місячне сяйво, – улесливо проказав Муслу-ага.

Султан відірвав захоплений погляд від коштовних дарунків і, немов дитя, кинувся до матері. Обіймаючи її, схвильовано мовив:

– Дякую вам, моя валіде.

По тому знову поцілував її руку.

– Най Аллах буде милостивий до тебе і нещадний до твоїх ворогів, сину, – відповіла щаслива Турхан.

Вона обдарувала хутром, каптанами та грошима, що звабливо дзеленчали у червоних оксамитових торбинках, усіх присутніх – архітекторів, шейхульіслама, казаскерів і наставника султана.

Наспівний азан зірвався із двох високих струнких мінаретів та рознісся околицею, розчинившись у скаламучених осіннім вітром водах Золотого Рогу. Муедзини, яких для служіння у Новій мечеті відібрали з найкращих голосів Константинополя, дружно закликали правовірних мусульман на священну п'ятничну молитву.

– Справедливість запанувала – постала така велична мечеть! – із гордістю заявила Хатідже Турхан. – Тож ходімо, здійснимо там урочистий намаз!

Вона рішуче піднялася сходами до коронних дверей своєї мечеті. За нею відразу ж потягнулися султан із євнухами та духівниками.

Усередині мечеті валіде зупинилася. Від величі просторих бань, оздоблених яскравими візерунками квітів й османським орнаментом, потужності масивних колон та стін, вкритих золотом і каліграфічним написом сур із Корану, краси яскравих вітражів на вікнах шести ярусів, ніжності білого мармуру міхрабу й мінбару перехоплювало подих. Із захватом роздивляючись інтер'єр Нової мечеті, вона згадала свої перші враження від відвідування Святої Софії, яку побудували візантійці. Тоді почувалася, наче пір'їнка, в її безкрайньому просторі з безліччю колон, вікон та свічок.

– Тепер – те саме, – вирвалося в Турхан.

– Що кажеш, мамо? – запитав її також приємно збентежений масштабом та пишністю побудованої мечеті султан Мехмед.

Відповісти йому Турхан не встигла, бо імам почав проголошувати молитву, до якої приєдналися шейхульіслам із духівниками. А згодом – і повелитель. Тож валіде поквапилася до сходів султанського ложа, де на неї уже чекав кизляр-ага.

Із висоти другого поверху, прихованого від сторонніх поглядів мармуровим мереживом, вона бачила, як до мечеті почали сходитися люди. За кілька хвилин сотні мусульман із великими від подиву очима заповнили встелений килимами простір. Вони, як і валіде, роззиралися довкола, роздивляючись неймовірні красоти помпезного храму. Лише згодом повністю віддалились урочистому намазу.

– Хай благословить Аллах султана, імперію і народ ісламу, – пошепки просила валіде. – Най убереже від злих замислів ворогів і покаже нам праведний шлях!

– Амінь, – почула з-за спини голос Муслу-аги, від вух та очей якого нічого не можна було приховати.

Після завершення молитви усі чекали на проповідь наставника султана, Вані-ефенді. Він був полум'яним борцем за віру з крамарями-юдеями, які роками мешкали в районі Еміньюн і чинили спротив будівництву мечеті. Тому не змогла завершити святиню на початку 1600-х Сафіє – валіде Мехмеда Третього. Тоді звели тільки фундамент, який з роками зазнав суттєвих руйнувань.

Ситуацію вдалося змінити лише через півстоліття, коли за справу взялася Хатідже Турхан. Вона, завдяки вуличним проповідям Вані-ефенді, переконала містян у важливості богоугодної справи – будівництва на цій набережній Еміньюн благодійного комплексу з мечеттю, султанським павільйоном, школою для дітей, критим фонтаном, внутрішнім садом, ринком спецій та гробницею. Тож юдеям довелося продати султанові свої будинки, крамниці й маєтки, котрі згодом зруйнували задля очищення місця під будівництво.

За кілька років силами не лише будівельників-мусульман, а й звільнених із волі валіде Турхан ув'язнених християн тут звели величну мечеть, яку назвали Новою. У народі вона отримала назву – Адліє, тобто справедлива, бо перемогла опір невірних.

На спогад про цю боротьбу валіде Турхан наказала вивести на стінах своєї мечеті 23-й аят сури «Аль-Шахр» про вигнання з Медини племені юдеїв Бану ан-Надір, з якого походила Сафія – дружина пророка Магомета. Вони ж бо не дотримали своїх обіцянок.

– Хай Аллах захистить цей храм ісламу. Бо Аллах тримає небеса й землю, щоби вони не зсунулись. А якщо вони зісунуться, то ніхто, крім Нього, їх не втримає. Воістину, Він – Лагідний, Він – Прощає, – почав проповідь Вані-ефенді зі слів сорок першого аяту сури «Фатир» («Творець»)¹.

У такий спосіб він натякав прочанам, що ця мечеть із склепінням та фундаментом стоятиме, з волі Аллаха, вічно.

Валіде ж більшу частину проповіді ніби й не чула, бо занурилась у спогади та думки. Лише зараз, здається, збагнула, що завершила найвагомішу справу в нелегкому житті, сповненому тривогами за імперію та сина.

– Аллах – Справедливий і Милостивий. Най зійде з небес благодать на народ ісламу, нашого повелителя та валіде, яка є колискою імперії, вінцем милосердя й чесноти. Хай Аллах дарує їй щастя! За неї моляться і дякують їй сотні тисяч мусульман! – натхненно вигукував із високої кафедри мармурового мінбару Вані-ефенді.

– Амін, – прокотилося простором мечеті.

– Тож ідіть і прославляйте Аллаха, Його пророка Магомета, повелителя нашого, завжди переможного Мехмеда, та його валіде – чисту й світлу благодійницю, матір усіх османів.

– Амін, – захоплено відповів йому натовп.

Люди не поспішали розходитися. Вони зацікавлено спостерігали за султаном, який зі свитою подався до входу в султанське ложе.

Наблизившись до валіде, Мехмед Четвертий гречно уклонився.

– Я повертаюся до палацу. Ви зі мною? – поспішно запитав, заглядаючи у натхненні сьогоднішньою подією очі матері.

– Навіщо такий поспіх, сину? – здивовано запитала Турхан.

Але султан не став їй довго пояснювати.

– Справи, – байдуже кинув і, холодно кивнувши на знак прощання, подався до виходу з ложа мечеті.

– Ну, що ж... Доведеться нам без повелителя роздавати милостиню підданам, – звернулася до Муслу-аги засмучена поведінкою сина валіде.

– Як накажете, султано, – покійно відповів євнух.

Жестом руки він наказав служникам, аби готували скриню з грошима, а сам поквапився супроводити валіде Турхан до входу в прибудовані до мечеті султанські покої. Звідти відкривався прекрасний вид на Золотий Ріг і набережну, де юрмилися прочани.

Увага людей була прикута до відчиненого вікна у султанському павільйоні. Усі чекали на появу повелителя. Утім, дива не сталося, – тривалий час ніхто звідти не визирав.

У натовпі було чутно приглушене ремствування. Хтось буркотів про те, що свято відкриття Нової мечеті зіпсоване неувагою повелителя. Комусь набридло його чекати. Інші скаржилися на долю. Лише один невідомий поет, який тинявся містом у пошуку натхнення, раптом не витримав і голосно продекламував:

Валіде-султан мечеть звела величну.

*Кожен її куток – привітне святилище.
Писати про її відкриття я почну,
Бо кажуть: для мусульман це – Кааба, пристановище².*

Його почула Хатідже Турхан і, не дочекавшись срібних монет, які сортували євнухи, жбурнула з вікна торбинку із золотими. Вони голосно дзенькнули, упавши до ніг поета. Той умить підняв їх і щодуху закричав:

– Султанові сла-ава!

Цей клич підхопив натовп, захочений роздачею грошей.

Тоді Турхан визирнула з вікна. Її обличчя було приховано за яшмаком. Але розкішний тюрбан, з якого визирав золотий соргуч із смарагдів і рубінів, та коштовні хутра свідчили, що перед людьми постала валіде. Тож вони почали голосно її величати.

З вікна посипалися срібні монети. Так Турхан дотримувалася давньої традиції: роздавати підданам милостиню. Тому на площі перед мечеттю утворилася тиснява. Люди, штовхаючись і збиваючи з ніг одне одного, намагалися спіймати гроші. Лише поет спокійно споглядав за цим дійством та щось писав. По хвилі голосно проказав:

*Велика валіде Мехмеда Хана –
заступниця нужденних, держави Османа.
Її мечеть затьмарила храми Ахмеда й Сулеймана³.
Їй – слава у віках та осанна.*

2.

Турхан, втомлена хвилюванням та переживаннями, нарешті змогла відпочити у розкішних покоях султанського павільйону, прибудованого до Нової мечеті. Ззовні він був схожий на ошатний замок, а всередині – на казковий будиночок. Адже стіни його кімнат і каміни вкриті ізнікськими кахлями з візерунками квітів та дерев райського саду. Двері й шафки оздоблені перламутром, а вікна – барвистими вітражами. З них відкривається гарний вид не лише на Золотий Ріг, а й на внутрішній дворик із садом та іншими будівлями благодійного комплексу Нової мечеті. Завдяки цьому валіде могла непомітно для містян спостерігати за тим, що відбувалося навколо.

Утім, найбільше задоволення вона отримала від споглядання розкошів новозбудованих покоїв султанського павільйону, дерев'яна стеля котрого підкорювала уяву. Адже баню найбільшої кімнати

прикрашали сотні тисяч вирізьблених та вкритих золотом зірок. Дивлячись на них, Турхан згадала про велике зоряне небо, яке бачила в дитинстві у рідному селі, біля батьківської хати.

Під враженням від багаторічних спогадів вона не помітила, як опустилася на м'який перський килим, що лежав на мармуровій підлозі. Так просиділа деякий час, роздивляючись стелю. Лише коли Муслу-ага підбіг з великими оксамитовими подушками, аби підкласти їх під спину своїй господині, Турхан повернулася у реальність.

– Ви чогось бажаєте, валіде? – почула його слова.

Вона попервах відмахнулася, але за мить сказала:

– Принеси мені шербету.

Відганяючи від себе привиди минулого, Турхан вирішила прогулятися покоюми султанського павільйону. Її зацікавили виведені на стінах білими й синіми кахлями каліграфічні написи сур із Корану та рядки османської поезії. Валіде сама обирала їх для оздоблення інтер'єру. Вони мали надихати на перемогу вінценосного сина, тому були про боротьбу і завоювання. Як-от тринадцятий аят сури «Ас-Сафф» («Лави»), виведений над входом до султанських покоїв. У ньому йшлося про захист релігії та перемогу над невірними.

Потім Турхан прочитала на стіні віршовані рядки османського поета Асимі про подвиги великого попередника Мехмеда Четвертого, султана Кануні, за правління котрого Османська імперія переживала золоті часи:

Мечем ворогам про себе нагадував Сулейман Хан.

Згадка про нього змушує тремтіти невірних.

Ей, переможний меснику, шаху, на полі битви з'явись!

Коли вийде він⁴, твій меч, Кануні, –

Судний день для невірних⁵.

Валіде раптом збадьорилася. Думка про недавні перемоги османського війська над венеційцями на островах Тенедос і Лемнос, над Габсбургами в Уйварі, над бунтарями у Трансільванії та Молдавському князівстві зігріли її серце. На radoщах вона проказала:

– Мій син повторить подвиги султана Сулеймана Кануні. Недарма ж збудував мавзолей над його серцем, похованим в угорському Сигетварі, що став частиною імперії османів. Тепер волі мого сина підкоряться вороги. Наш флот і армія завоюють Кандію!⁶

– Дай Аллах, – відповів Муслу-ага та підніс до рук валіде чашу шербету.

Вона ж відпила трохи й, прицмокуючи, запитала:

– До речі, а що чути від великого візира Фазил Ахмеда-паші? Як у нього справи із облогою Кандії?

Від незнання ситуації євнух розгублено знизав плечима.

– Коли так, то хай підготують мій паланкін, – вирішила валіде. – Їдемо додому. Хочу побачитись із повелителем.

3.

У палаці Топкапи на честь відкриття Нової мечеті Турхан влаштувала урочисту вечерю. Столи вгиналися від запашних страв, а вітальня покоїв валіде – від коштовних дарунків пашів, беїв та духівників.

Першими на святковий банкет завітав брат Юсуф із дружиною Тевеккюль, які чимало доклалися до будівництва Нової мечеті. Вони залагоджували усі справи валіде за межами палацу з добору робітників, підвезення високоякісних будівельних матеріалів та розв'язання всіх конфліктних ситуацій на будівництві. За це Турхан була їм безмежно вдячна, тому й вручила коштовні дарунки: арабських скакунів для брата та золоті прикраси для його дружини.

– Вітаю вас, султано. Це було прекрасно! – цілючи руку вінценосної сестри, на radoщах випалив Юсуф.

– Ти про церемонію відкриття мечеті?

– Так, валіде, – поквапилась уточнити схвильована Тевеккюль. – Ми чули, з яким захватом люди розповідали про небаченої краси храм і дякували вам, султано.

– Валіде, прийміть від нас скромний дарунок, – додав Юсуф, простягаючи султані Коран у золоченій оправі. – Йому сто років. Я придбав його в іранського торговця. Той запевнив мене, що цей Преславний Коран іранські писарі переписали для султана Сулеймана Кануні. Але він до нього чомусь так і не потрапив.

– Тепер цю несправедливість виправлено, – усміхнено зауважила валіде.

У відповідь Юсуф і Тевеккюль ствердно закивали головами.

Тієї миті до покоїв увійшов султан Мехмед у супроводі хасекі Гюльнуш із трирічною донькою Хатідже. Позаду них служниця несла на руках шехзаде Мустафу, народженого рік тому в Едірне.

Ця подія так ошчасливила султана, що він усією душею упадав коло малого шехзаде та ще більше прив'язався до його матері. Мехмед наділив Гюльнуш маєтками і землями у Дамаску й Алеппо, на узбережжі Червоного та Середземного морів, подвоїв їй платню, збільшив кількість служниць і навіть закріпив за нею секретаря (кетхюду), який завідував її фінансами.

Мехмед Четвертий не розлучався із Гюльнуш ні вдень, ні вночі. Навіть на святкову вечерю вони прийшли разом.

– Я радий вас бачити, валіде, – приклавшись до руки матері, поважно мовив султан.

– Ласкаво просимо! Приємно, що повелитель знайшов для мене час...

Цю шпильку, кинуту на докір султанові, який залишив валіде сам на сам із підданими під час роздачі милостині, він мовчки проковтнув. Утім, у розмову втрутилася хасекі Гюльнуш.

– Не хвилюйтеся, султано. Наш повелитель увесь цей час був разом зі мною та сином.

Така самовпевнена відповідь молодій коханки сина, яка вбралась у найкоштовніші шати, одягнувши на голову золоту діадему, котру султан замовив у ювелірів на честь народження сина, засмутила Турхан. Однак вона не виказала розчарування, а спокійно мовила:

– Шехзаде Мустафа втомився за день від такої уваги. Тому, Гюльбеяз, – звернулася до служниці, яка стала управителькою гарему (хазнедар-уста), – проведи хасекі-султан із сином до її опочивальні. Най вкляде маля спати.

Поцілувавши пухкенькі щічки сонного внука, Турхан помітила, як знітилася її швидка на язик невістка.

«Так їй і треба», – зраділа Гюльбеяз, яка досі не могла змиритись із байдужістю до неї султана, й поквапилася виконувати наказ.

Султан не втручався у цю ситуацію, бо знав: господинею у його гаремі була валіде.

До гостей доєдналися дві султани Атіке – донька і наставниця Хатідже Турхан. Вони прийшли без чоловіків, бо ті перебували

у провінції Османської імперії. Їхні діти бавилися з коротунами у внутрішньому дворикові гарему.

Валіде запросила усіх до частування. Після традиційних страв – плову, курячого і телячого кебабу з найсмачнішим в Османській імперії хлібом, який готували з найдорожчої грецької пшениці, – валіде Турхан почала розпитувати Муслу-агу:

– Чи залагодив ти справу з видачею шербету з мого критого джерела⁷ на честь відкриття Нової мечеті?

Головний євнух дістав велику книгу благодійного фонду (вакфу) валіде Турхан. Обережно гортаючи списані каліграфічним почерком аркуші паперу, відрапортував:

– Сьогодні до роботи стали четверо чоловіків. Вони роздають усім охочим шербет із грецьким медом з Атіни⁸. Ваші піддані дякують вам, султано, за смачний напій. Кажуть, що ніколи не пили нічого смачнішого.

– Ще б пак! Такий мед подають лише султанам, – жартома зазначив Мехмед Четвертий.

– Так, мій леве, – усміхнулася валіде. – Скільки на це було витрачено грошей? – звернулася до кизляр-аги.

Той занурив погляд у книгу вакфу й мовив:

– Лише на оплату праці роздавачам шербету виділено з вашої волі 600 акче.

– Порівняно зі сумою витрат на будівництво благодійного комплексу Нової мечеті, що сягає десяти скарбниць Єгипту, – то дрібниці, – зауважив султан, куштуючи солодкі страви.

Це трохи збентежило валіде, яка не розуміла, чому останнім часом її чуйний син висловлювався так цинічно.

«Невже це хасекі Гюльнуш його підмовляє?», – подумала роздратовано, а йому серйозним тоном сказала:

– Заради добра підданих і прославляння Аллаха мені нічого не шкода.

– Хай буде на благо! – не відриваючись від їжі, додав султан.

– Амінь, – відповіли гості.

А Турхан повела далі.

– На честь нинішнього свята я вирішила помилувати удову покійного султана Ібрагіма – хай земля йому буде пухом – Саліху Діляшуб.

Почувши це, султан Мехмед, який їв із великим апетитом, ледь не вдавився. Тієї миті до нього підбігла служниця та простягнула йому келих джерельної води. Відмахнувшись від неї, заскочений новиною Мехмед Четвертий випалив:

– А це ще для чого?

– Аллах закликає нас бути милостивими до підданих, які згрішили та покалися. Саліха Діляшуб визнала свою вину і попросила прощення у мене. Я пішла їй назустріч.

– Але, мамо? Вона ж – зрадниця! За такий злочин її мали скарати на горло! – не вгамовувався султан.

– Ох, сину, не знаєш ти, на що здатна мати заради своєї дитини. Тому не можеш судити бідолашну Саліху, – відповіла валіде, а потім запитала у Муслу-аги: – Ти виконав мою волю, євнуху?

– Так, султано. Саліха Діляшуб разом із Хатідже Муаззез уже на побаченні зі синами в їхніх покоях. Але під пильним оком охорони. Я також розповів їй про збільшення коштів на її утримання. Вона забажала витратити їх на добродійні справи.

– Це гарна ідея. Допоможи їй у цьому, – наказала валіде, відпустивши головного євнуха.

Той, улесливо посміхнувшись, залишив залу. Невдовзі розійшлися і гості.

4.

Рано-вранці до Хатідже Турхан за традицією навідався син. Він поцікавився здоров'ям матері та її планами. Вона ж запитала про новини від великого візира Фазил Ахмеда стосовно битви за Кандію. Адже вчора, під час святкової вечері, не змогла цього зробити.

– Щойно я бачився із садразамом. Він наполягає на тому, щоби дотиснути венеційців. Я намагався його відмовити, адже знаю, що християнські монархи висилають їм військо та кораблі на підмогу. А ми маємо не дуже потужний флот, – замислено розповідав матері султан.

– Треба зараз усі наші зусилля та фінанси спрямувати на підготовку кораблів, – зазначила валіде.

У відповідь почувла невдоволене:

– Думаю, доведеться витратити не менше грошей, ніж на Нову мечеть.

Це вивело з рівноваги Хатідже Турхан. Не стримавшись, вона випалила:

– Сину, звідки така зухвалість щодо матері?

Двадцятирічний султан від несподіванки не знав, що й казати. Але Турхан не думала замовкати. Вона підійшла впритул до сина і, заглядаючи йому в очі, обурено додала:

– Я розумію, що ти вже не той маленький хлопчик, який потребував моїх порад і настанов. Але знай: що б тобі хто не казав, я завжди стоятиму горою за тебе. Ти – моє щастя, сенс життя! Пам'ятай про це.

– Вибач, мамо, – почервонівши від сорому, мовив султан.

На знак примирення валіде подала йому для поцілунку руку. Потім, ніби й не було неприємної розмови, запитала:

– Ти хотів ще щось сказати, мій леве?

– Так, валіде. Планую поїхати в Едірне й пересидіти там зиму. Мені у столиці затісно. Та й синові свіже лісове повітря буде корисним...

Від почутого Турхан знову роздратовалася.

– Мені цікаво, чия це ідея з поїздкою до Едірне? Твоя, мій леве, чи, може, хасекі Гюльнуш, яка прагне втекти подалі від мене?

Султан, зам'явшись, відповів:

– Наша.

«Так я тобі й повірила», – подумки кинула валіде, а вголос сказала:

– Шехзаде Мустафа ще дуже малий для тривалих подорожей. Та й тобі, мій сину, недоцільно залишати столицю взимку без нагляду. Не дай Аллах щось станеться.

– Та що тут може трапитися, мамо? – занервувався султан.

– Як що? Ти не пам'ятаєш ту страшну пожежу, яка торік охопила палац, коли ми були в Едірне? Вигоріли вщент усі покої. Скільки цінних речей – прикрас, годинників, грошей, які тут зберігалися, ми втратили?!

– Добре, що всі були в Едірне, – зітхнув султан.

– Це так, сину. Але, якби ми залишилися тут, то простежили б за новоприбулими наложницями, які вирішили втекти з палацу. Не дали б їм підпалити його...

Султан Мехмед стояв із сумним виразом обличчя і слухав матір.

– Рік ми тут усе ремонтували після пожежі. Стільки грошей на це пішло... – засмучено бідкалася вона. – Як би там не було, твоя присутність у столиці вкрай необхідна.

– Я не можу тут залишатися. Хочу їздити на полювання, – заперечив Мехмед.

– А хіба на околицях Константинополя нема лісів? От хоча б в Ускюдарі. Їдь туди й полюй собі на здоров'я.

– Ну, гаразд, – помовчавши хвильку, султан здався на умовляння валиде.

На radoщах вона обійняла дорослого й змужнілого сина.

– Хай Аллах тебе береже, леве мій!

РОЗДІЛ II

МІЖ ДВОХ ВОГНІВ

1.

У Константинополі тривали останні приготування до святкування Рамазану.

Хатідже Турхан не залишилась у палаці відпочивати, а поїхала до благодійного комплексу Нової мечеті. Там, із вікна султанського павільйону, вона спостерігала за роботою працівників, які заносили до критого джерела глечики з медом, привезеним із грецької Атіни. Його мали використати для смачного шербету, яким валіде наказала пригощати ввечері усіх охочих містян, аби вони разом із султанською родиною розділили радість розговіння. Вона також розпорядилася на честь свята подарувати хлопчикам, які навчались у школі⁹ комплексу Нової мечеті, одяг та взуття, роздати вірянам від її імені милостиню та відремонтувати хамам Хасекі. Його ще 1540 року звела на кошти, що подарував султан Кануні, її землячка Хюррем. Згодом вона ж побудувала навпроти Святої Софії розкішну лазню, яку в народі почали називати «Новим хамамом», а її перший хамам – «Старим». Саме завдяки водогону до нього Турхан вдалося облаштувати неподалік своєї мечеті крите джерело – себіль.

Навпроти Старого хамаму Хасекі разом із Новою мечеттю звели великий Єгипетський ринок. Таку назву він отримав завдяки зведенню з міст Азії спецій. Із країн Середземного моря сюди доставляли прикраси, меблі, тканини й вироби зі скла. Увесь цей товар прибував на кораблях. Його розмитнювали на пристані Емінью. Із цього отримували чималий дохід, частину якого використовували на утримання комплексу Нової мечеті. Гарні прибутки давала й торгівля на Єгипетському ринку, який мав аж шість воріт. Ті, що були навпроти Старого хамаму Хюррем, отримали назву «Хасекі».

Роздивляючись із вікна султанського павільйону будівлі свого комплексу, Турхан вихопила поглядом похилий дах гробниці. Вона її для себе збудувала. Це лякало сина-султана, який не міг уявити і дня без материнської опіки. Але Турхан наполягла на своєму і, попри

перестороги та відмовляння, звела для себе простору гробницю, стіни якої уквітчали яскравими кахлями зі зображенням квітів та рослин, а також каліграфічними написами. Серед них і сура «Аль-Мульк», головна мета якої – привернути увагу і думки до знамень, що свідчить про всемогутність Аллаха в душах та у Всесвіті, тобто в небі й на землі, щоби вести людей до віри в Аллаха і в Судний день.

«Я її свідомо обрала для свого місця спочинку», – думала валіде.

Її розмисли перервав кизляр-ага, який нагадав про святкову вечерю з родиною.

– Ой, лишенько, я про це геть забула! – вигукнула валіде й наказала хутко повертатися до палацу.

Святкову вечерю на честь Рамазану султан вирішив улаштувати в купольній залі, куди з його кухні зносили запашні страви й напої. Тому палацом Топкапи, де всі дотримувалися жорсткого посту, розлетілися спокусливі аромати свіжоприготовленої їжі. Його мешканці ледь дочекалися заходу сонця й закликів муедзинів і навипередки попрямували до султанських покоїв, з яких так приємно пахло. Утім, потрапити всередину їм не вдалося через відсутність султана. Він разом із валіде затримувався у місті.

Коли ж повернулися ввечері до палацу, Турхан, не відпочиваючи, причепурилась і, дочекавшись візиту сина, попрямувала з ним до купольної зали.

Змучені тривалим чеканням гості почули сповіщення кизляр-аги про наближення валіде та султана й дружно схилились у глибокому поклоні. Коли ж перед їхніми очима пропливли розшиті золотом шати двох наймогутніших людей Османської імперії, з полегкістю зітхнули. Адже їхньому чеканню настав кінець. Голодних та спраглих гостей нарешті запросили до зали. Услід за ними занесли коштовні дарунки: венеційські дзеркала, розкішні шовки, золочені годинники і поскладали біля ніг повелителя та валіде, які сиділи у тронній частині зали.

Привітати їх зі святом Рамазану першими підійшли дві султани Атіке. Потім прибули зведені сестри Мехмеда Четвертого – Гевгерхан і Бейхан. Їхні чоловіки раніше не займали високих посад, тому ці дві султани не бували при дворі Мехмеда Четвертого. Віднедавна ситуація

змінилася. Гевгерхан і Бейхан, завдяки підвищенню чоловіків, переїхали ближче до султанського палацу.

За той час, коли Мехмед не бачив зведених сестер, вони перетворилися на двадцятирічних красунь.

– Зі святом Рамазану вас, повелителю! – делікатно схиливши руденьку голівоньку, мовила старша – Гевгерхан.

– Хай Аллах дасть вам довгі роки життя! – приєдналася до привітання темноволоса й кароока Бейхан, яка народилася за кілька місяців після смерті батька – Ібрагіма Першого.

Султан Мехмед прихильно кивнув їм у відповідь. Вони наблизилися до нього й поцілували золотий перстень на його руці. По тому вшанували й валіде, яка їм привітно сказала:

– Ми раді вас бачити у палаці. Сподіваюся, залишитеся тут із нами надовго.

– Дякуємо вам за турботу, султано. Хай благословить вас Аллах, – разом відповіли Гевгерхан та Бейхан і неспішно зайняли місця за столиками поряд із двома султанами Атіке – їхніми сестрою й тіткою. Останні не надто зраділи такому успіху родичок у палаці. Адже потерпали внаслідок відсутності своїх чоловіків у столиці і вважали, що вони й самі достойні уваги султана. Тому в Гевгерхан та Бейхан не вийшло теплої розмови з двома Атіке.

Ситуацію розрядила хасекі Гюльнуш, яка зайшла з донькою та дворічним сином. Розштовхуючи двох зведених братів Мехмеда Четвертого – Сулеймана й Ахмеда, вона наблизилася до усміненого султана.

– Що ти собі дозволяєш? – кинула гнівно валіде, яку приголомшила нахабна поведінка невістки.

Гюльнуш знітилась. Утім, за неї заступився султан. Він, обіймаючи малого сина Мустафу, мовив:

– Хасекі не порушила палацового етикету. Правда ж, Муслу-ага? – перевів погляд на кизляр-агу.

– Ви маєте слухність, повелителю. Дітей султана належить так само шанувати і поважати, як і його братів, – підтвердив слова Мехмеда головний євнух.

Хасекі Гюльнуш радісно усміхнулася і припала до персня султана. Той приголубив сина і вказав рукою на місце за столиком поряд.

Задоволена своєю перемогою жінка присіла біля сестер султана.

Валіде ж підкликала до себе засмучених шехзаде Сулеймана й Ахмеда. Вона розуміла, як їм зараз було важко витримати таке приниження. Султан сухо, ледь помітним кивком голови, привітав їх. На очах Сулеймана й Ахмеда проступили сльози від образи. Тоді валіде, щоб заспокоїти їх, голосно проказала:

– Сідайте сюди, діти мої!

Вона вказала рукою на столик із подарунками, що стояв поряд із нею. Управителька гарему Гюльбеяз одразу ж кинулася розчищати його від нагромаджених речей. А інші служниці почали квапливо розставляти на ньому наїдки.

Умостившись за ним на великих оксамитових подушках із золотими китицями, Сулейман і Ахмед опинилися попереду хасекі Гюльнуш із дітьми. Цей факт потішив усіх присутніх у залі...

На завершення святкової вечері Турхан намагалася поговорити зі сином, аби звернути увагу на непристойну поведінку хасекі Гюльнуш. Однак той заявив, що його кохана жінка не порушувала палацових традицій.

– Тому прошу вас, ненько, проявляти до неї більше люб'язності, адже вона – матір мого сина й вашого внука. А ви чомусь захищаєте моїх зведених братів. Вони ж вам не рідні!

Уперше Турхан почула докори з боку вінценосного сина. Образившись, вона нічого не сказала у відповідь, а розвернулася до нього спиною, аби демонстративно вийти з кімнати.

Утім, султан зупинив її словами:

– Ми маємо намір завтра виїхати до Едірне. Ви з нами, валіде?

«Що за нахабство?!» – зціпила зуби Турхан і, не сказавши жодного слова, пішла геть.

2.

Розніжений пестоцями пристрасної Гюльнуш, султан лежав у опочивальні палацу Едірне. Він довго не міг заснути. Його допікали думки про сварку з матір'ю і раптовий від'їзд без неї із столиці.

Він бачив, як зраділа цьому його кохана Гюльнуш. Вона тут, в Едірне, відчула себе вільною від пильного нагляду валіде, яка після пожежі так

відбудувала свої покої, аби мати змогу стежити за усім, що відбувається у гаремі. Скрізь були її очі та вуха. Це дратувало емоційну й амбітну хасекі, яка після народження сина почала проявляти гонор і непокору.

«Це недобре, – думав султан. – Однак валіде теж могла б тепліше ставитися до матері шехзаде».

– Ех, непроста ситуація, – сумно зітхнув.

Султан опинився між двох вогнів. Тому мав якимось стримувати протистояння найважливіших у його житті жінок – коханої і матері. Одна – солодко спала на його плечі, обплутавши темним пухнастим волоссям, а інша – лила на самоті сльози у палаці Топкапи.

«Коли я спробував заступитися за хасекі та сина, валіде образилась. А й справді, недобре я з нею повівся», – вирішив султан і поволі, аби не розбудити Гюльнуш, підвівся з теплого м'якого ложа.

Він тихо вийшов з опочивальні. Хотів поговорити з євнухом Ахмедом-агою, який скрізь супроводжував хасекі. Коли ж побачив, що той безтурботно спить, розкинувшись у кріслі, легенько штовхнув його у плече.

Ахмед-ага спросоння не зрозумів, що відбувається, і відмахнувся від султана. А за кілька секунд підскочив, неначе обпечений.

– О, мій повелителю, вибачте свого непутящого раба Ахмеда, – затарахкотів із переляку.

– Тихо! Не галасуй, бо хасекі спить.

Євнух замовк і, схрестивши на грудях руки, схилив голову.

– Чи є звістки від валіде?

– Ні, мій султане, – потупивши погляд у підлогу, відповів Ахмед-ага.

– Тоді надішли чавуша¹⁰ до Муслу-аги з повідомленням, що я хочу бачити валіде. Але на нейтральній території. Скажімо, у поселенні Хавса, що дорогою до Едірне. Най вмовить її приїхати туди. Зрозумів мене?

– Так, повелителю!

І євнух побіг до чавушів.

Султан повернувся до опочивальні. Заспокоївши сумління, він тихо приліг поряд із хасекі й ніжно обійняв її.

Непроглядна темінь. Хоч око виколи. Навколо – ні душі. Чути лише стукотіння серця.

У думках безнадійне: «Боже, допоможи! Куди ж бігти? Як утекти?».

Очі намагалися вихопити бодай щось знайоме. Але марно. Усе навкруги поглинула непроглядна пільма.

Ззаду почулися крики:

– Ось вона! Хапай її!

Серце пірнуло до п'ят і там затріпотіло. На чолі проступив холодний піт. Тіло не слухалося, воно ніби оніміло від жаху.

Тупий біль від удару в спину звалив з ніг на землю. Потім ще один і ще...

– Смерть тобі, відьмо! – кричав хтось, стискаючи міцними руками горло.

Пручатися не було сили.

«Це – кінець. Усе!» – майнуло у свідомості й згасло.

Як раптом перед очима нізвідки з'явилася сива жінка з виряченими від переляку очима. Вона щось шамкала старечим ротом.

– Кьосем?! – із криком зірвалася з ліжка Турхан.

– О мій Боже, султано! Що з вами? – підбігла до неї стривожена Гюльбєяз.

Турхан важко дихала. Лише келих холодної води допоміг оговтатися після побаченого жахиття.

– Це сон, лише сон, – заспокоювала її Гюльбєяз.

– Так, звісно, – шепотіла валіде.

Вона витерла холодний піт із блілого чола, поправивши прилипле до нього волосся.

– Котра година? – тихо запитала.

– Друга ночі, султано, – підносячи свічку до циферблата настінного годинника, який валіде подарував французький посол, відповіла Гюльбєяз. – До вранішньої молитви є час. Тож можете ще поспати.

– Та ні, не хочу, – підвелася з ліжка Турхан, яку допікали думки про нічний кошмар. – Краще підготуй для мене хамам. Треба розслабитися, – наказала.

Дзюркотіння води у білій мармуровій купальні заспокоїло валіде. Вона піддалася чарівним рукам банщиці, африканки Зулейхи, яка

розтирала її тіло шорсткою рукавичкою. П'янки аромати густої піни, що витанцьовувала навколо її розніженого тіла, викликали дрімоту.

Турхан поринула у м'який сон. Але пахощі трояндової олійки змусили її занервуватися. Вона струснула головою, аби зняти напругу. Проте марно. Запах ружі бентежив її свідомість.

– Годі! – раптом кинула валіде переляканій Зулейсі, яка змащувала її обличчя трояндовою олією.

Вихопила з рук служниці скляну пляшечку і жбурнула її на мармурову підлогу. Посудинка з тріскотом розлетілася на друзки, утворивши калюжку з олійки. Відтак нестерпний для валіде аромат рознісся хамамом.

«Що зі мною?» – схопившись за голову з мокрим волоссям, подумки запитала стривожена Хатідже Турхан.

– Гюльнуш, це все та триклята хасекі Гюльнуш, – промовила вголос.

Валіде зірвалася з місця і побігла до виходу з хамаму. Але на її шляху постав головний євнух Муслу-ага.

– Я до вас, султано, зі звісткою від повелителя.

Не встиг він це проказати, як Турхан вихопила у нього з рук листа з печаткою сина і почала читати. За мить вигукнула:

– Він хоче мене бачити! Але чому в Хавсі?

Муслу-ага не знав відповіді, тому мовчки розводив руками.

Валіде на хвильку засумнівалась, а потім рішуче сказала:

– Готуйте гарбу та охоронців. Завтра на світанку рушимо на зустріч із повелителем.

4.

Хатідже Турхан поквапливо, без пишного супроводу та урочистої процесії, виїхала зі столиці. Її гарбу супроводжували тільки з десятеро вершників-охоронців. Разом із нею їхав і Муслу-ага.

За чотири дні вона дісталася місця, де на неї вже чекав син. Містечко Хавса, що неподалік Едірне, було місцем відпочинку крамарів, султанських чаушів та просто мандрівників. Адже тут розмістився великий комплекс із просторим караван-сараєм, ханом для зберігання товарів та особистих речей, хамамом, їдальнею й іншими благодійними будівлями. Його звели за гроші великого візира за

султанів Сулеймана Кануні, Селіма Другого та Мурада Третього, Соколлу Мехмеда-паші.

Повоза Хатідже Турхан зустрів султан зі свитою. Він зіскочив з коня й пішки рушив до гостей. Коли ж Муслу-ага прочинив дверцята гарби, Мехмед Четвертий зазирнув усередину. Побачивши матір, вбрану в стриманого кольору шовки, схилив голову із високим білим тюрбаном.

– Дозвольте на знак примирення прикластися до вашої руки, валіде, – мовив.

Хатідже Турхан схвально кивнула головою.

Султан поцілував матір, по тому голосно скомандував вершникам, які супроводжували гарбу:

– Їдьте за нами!

Ті виконали наказ. Повіз валіде рушив до палацу паші, який нині служив у Багдаді. У ньому вона змогла трохи перепочити з дороги.

Увечері Турхан знову побачила сина-султана, який у простому одязі завітав до неї.

– Мені приємно, що ти пам'ятаєш про мене, сину, – першою заговорила до нього.

На обличчі Турхан проступила стримана усмішка. Вона відчула, як знітився син, котрий іще тиждень тому поводився з нею зухвало на догоду коханій жінці.

– Якщо ви не проти, валіде, то я б хотів... – почав виправдовуватися він, але затнувся.

Турхан, аби заспокоїти сина, налила йому запашної кави. Той поспішно пригубив її, але відразу ж відсахнувся від горнятка.

– Обережно, вона гаряча!

– Я це вже зрозумів, – скривився Мехмед Четвертий.

Ласкава усмішка матері та її теплий погляд заспокоїли султана.

– Хочу попросити у вас, валіде, пробачення за нетактовну поведінку, – наважився сказати він, вичікувально дивлячись на матір.

Турхан zvolікала з відповіддю. Замислено пила каву.

Тоді Мехмед Четвертий відверто запитав:

– Ви, мабуть, чекаєте на моє засудження дій хасекі Гюльнуш, правда ж?

– Я вже й не сподівалася, що ти згадаєш про це... – не без іронії відреагувала Турхан.

– Ми хочемо бачити вас в Едірне, валіде. Там хасекі сама попросить у вас вибачення...

Здається, така відповідь влаштувала султану. Вона схвально кивнула головою на пропозицію сина.

– Можемо їхати прямо зараз, – зрадівши, він уже підвівся з місця, але валіде зупинила його.

– Стривай, сину! Не поспішай! Я маю повернутися до столиці за твоїми братами.

Почуте розчарувало султана, який сподівався на швидке залагодження конфлікту.

Помітивши, як знітився син, валіде запитала:

– Тебе це не влаштовує?

– До Едірне – рукою подати, – зітхнув султан. – А ви їдете до столиці...

– Мушу, сину. Мене чекають твої брати, – не відступала валіде.

Хвильку помовчавши, Мехмед додав:

– Вас супроводжуватимуть мої охоронці.

– Не варто. Це зайвий клопіт, – намагалася відмовитися від додаткової охорони Турхан.

Але її вінценосний син наполіг. Тож валіде погодилася на супровід султанської охорони. На завершення зустрічі вона подала синові руку для поцілунку, а відтак наказала готувати гарбу. Бо мала намір негайно рушати до Константинополя.

Султан підкликав зброєносця Юсуфа-агу.

– Не зводь очей із валіде, а особливо – з моїх братів, зрозумів? Бо ж хто знає, що в них на думці.

Сказавши це, він осідлав коня і галопом помчав у напрямку Едірне. Услід за ним поскакали охоронці й слуги, здіймаючи густу куряву.

РОЗДІЛ ІІІ

УСПІХИ ДИПЛОМАТІЇ

1.

На Турхан чекав пишний прийом в Едірне. Султан Мехмед винайняв найкращих тутешніх музик, і вони грали на зурні й барабанах, вітали валіде звуками піднесених османських маршів. Місцеві мешканці гучно славили її та осипали екіпаж, в якому вона їхала разом із пасинками, пелюстками червоних троянд.

– Ах, як же ж тут гарно! – захоплювалася краєвидом валіде, вдивляючись у ґратчасте віконце обтягнутого червоним оксамитом повоза.

Із нею погоджувалися шехзаде Сулейман і Ахмед, які раділи закінченню тривалої та виснажливої подорожі...

У палаці на валіде Турхан чекав вінценосний син. Він вийшов їй назустріч, поважно крокуючи червоним килимом, встеленим на подвір'ї. Султан не приховував радості під час вітання.

– Ви нарешті з нами, валіде!

– Так, мій леве, – обійняла сина Турхан.

Поряд із нею стояли молоді змужнілі шехзаде. Вони несміливо роззиралися навколо.

– А де ж мій онук? – поцікавилася валіде.

– Він чекає на вас, султано, у тронній залі.

– То проведіть до нього!

Турхан покvapливо пішла за євнухом хасекі Ахмедом-агою.

Трирічний Мустафа, радісно вигукуючи: «Бабцю! Бабцю!», вибіг їй назустріч. Вона підхопила його на руки й розцілувала.

– Мій солодкий онучку... Як ти тут без мене?

Малий Мустафа наморщив носика і тоненьким голосочком почав розповідати:

– Мене навчили тримати шаблю. А ще знаю, як треба стріляти з лука у дикого звіра. Я бачив, як це робить тато.

– Не тато, а повелитель, – нашіптувала ззаду на вухо синові збентежена Гюльнуш.

Мустафа розчервонівся.

– Усе добре, мій котику, – заспокоїла внука валіде і передала його матері.

Та стояла, похнюпившись. Коли відчула на собі зацікавлений погляд свекрухи, низько вклонилася.

– Ласкаво просимо, валіде. Ми сумували за вами, – ввічливо проказала.

Це вразило Турхан, яка вже давно не бачила невістку такою сумірною.

– Ти більше нічого не хочеш мені сказати? – запитала її прямо.

Гюльнуш швиденько додала:

– Вибачте, султано, мою зухвалість. Бачить Аллах, я не мала нічого лихого на думці. Не хотіла образити наших шехзаде.

І вона подивилася на стрункого й тонковусого Сулеймана так жалісно, що той аж знітився.

– Я прощаю тобі. Але востаннє, – застерегла невістку валіде.

– Ви добрі до мене, султано, – смиренно мовила Гюльнуш.

Валіде прискіпливо подивилася на неї. Хотіла щось сказати, але тієї миті її увагу відволік султан. Він запросив усіх до столу з урочистою трапезою. Так планував об'єднати велику родину.

Турхан в Едірне чи не вперше у житті відпочивала. Султан із хасекі та сином практично весь час перебував на полюванні. Вони тижнями не виїжджали із ближніх лісів. Лише надсиляли валіде як дарунки упольованих хижаків і пташок.

Усі державні справи були в руках великого візира Фазил Ахмеда. Він не набридав валіде, а самотійно розв'язував проблеми імперії. Тож у її житті настав довгоочікуваний спокій. І вона, аби не сумувати, часто гуляла в супроводі Гюльбеяз палацовим садом.

– Раніше я мріяла, щоб жити так просто, без зайвого клопоту та нервів. А тепер, коли отримала те, що хотіла, почуваюся ніяково. Бо ж не можу сидіти на місці без діла.

Турхан запитально подивилася на Гюльбеяз. Але та мовчки простувала далі, насолоджуючись співом пташок у саду, в якому розквітли червоні й білі троянди.

– Чим би мені зайнятися? – прямо запитала валіде.

Тут їй на очі потрапив старий занедбаний Пісочний павільйон, котрий не ремонтували ще з часів Османа Другого. Відтак спала цікава думка.

– Може, оновити палац в Едірне?

– Гарна ідея, султано, – підтримала Гюльбєяз.

– Треба подивитися, що у нас із фінансами...

– Хай цим займеться Муслу-ага, султано, – порадила служниця.

– А от і він! – гмикнула валіде.

Вона не очікувала цієї миті побачити кизляр-агу, який невідомо звідки узявся і постав перед нею.

– Ти ніби відчуваєш на відстані мої думки, аго. Бо ж завжди з'являєшся, коли потрібен.

– Я радий служити вам, султано, – улєсливо мовив євнух.

По тому вислухав міркування валіде з приводу ремонту султанського палацу в Едірне. Після нетривалих консультацій із місцевими майстрами та бесіди зі султаном було вирішено розпочати будівельні роботи.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ